Jerzy Kruszelnicki

Projekt ochrony cennych przyrodniczo obszarów we wschodniej części Pojezierza Mazurskiego

Wstęp

W czerwcu i lipcu 1998r. wykonałem przegląd i waloryzację przyrodniczą obszarów położonych we wschodniej części Pojezierza Mazurskiego, w rejonie miejscowości Gołdap i Kalinowo w woj. suwalskim. Sprawa dotyczyła obszarów nie będących dotychczas chronionymi, ale o potencjalnie dużych walorach przyrodniczych. Założono, że po wstępnych badaniach zostanie ustalona ewentualna odpowiednia do przedmiotu forma ochrony przyrody. Po wstępnym przeglądzie takich terenów, jak rejony Gołdapi, Tatarska Góra, Szeska Góra, rejony wsi Zanie i Zocie k. Kalinowa, wytypowałem 3 obiekty zasługujące na ochronę z punktu widzenia naukowego i estetycznego; są to:

1. Tatarska Góra – drugie pod względem wysokości (307,8 m n.p.m.) po Szeskiej Górze wzniesienie we wschodniej części Mazur, położone 7 km na S od miasta Gołdap.
2. Potok płynący od południa w stronę Gołdapi po wschodniej stronie Gołdapskiej Góry.
3. Torfowisko położone 1 km na NE od wsi Zocie w gm. Kalinowo.

TATARSKA GÓRA

Należy ona do najwyższych wzniesień morenowych na Pojezierzu Mazurskim, ale nie jest tak znana ogółowi społeczeństwa jak Szeska Góra (308,9 m n.p.m.) czy Gołdapska Góra (272 m n.p.m.). Jednakże pod względem walorów przyrodniczych Tatarska Góra zawiera najwięcej osobliwości i jest rzadko odwiedzana przez ludzi. Całe wzniesienie pokryte jest lasem mieszanym w małych i średnich klasach wieku (od 20 do 80 lat). Duży udział mają tu gatunki liściaste związane z grądem *Tilio-Carpinetum* jak: grab *Carpinus betulus*, dąb *Quercus robur*, lipa *Tilia cordata*, klon *Acer platanoides*, rzadko jawor *Acer pseudoplatanus* i wiąz górski *Ulmus scabra*, a w podmokłych partiach wzniesienia u jego podnóży od strony południowej i wschodniej występują zbiorowiska olsowe *Ribo nigri-Alnetum* i łęgowe *Circaeo-Alnetum* z olszą czarną *Alnus glutinosa* i jesionem wyniosłym *Fraxinus excelsior*. Na wschodnich stokach występują też grupy starych sosen i świerków. Od strony zachodniej w niższych partiach wzniesienia widać młodniki świerkowe, efekt powojennego zalesienia pastwisk.
W runie lasów liściastych pospolitymi składnikami są tu: gajowiec żółty *Galeobdolon* luteum, przylaszczka *Hepatica nobilis*, miodunka ćma *Pulmonaria obscura*, kopytnik zwyczajny *Asarum europaeum*, gwiazdnica wielkokwiatowa *Stellaria holostea*, kokoryczka wielokwiatowa *Polygonatum multiflorum*. W miejscach wilgotniejszych, na południowo-wschodnich stokach masowo występuje szczyr trwały *Paris quadrifolia* oraz niecierpek pospolity *Impatiens noli-tangere* i paproć wetlica samicza *Athyrium filix-femina*, rzadziej czerniec gronkowy *Actaea* spicata i czyściec leśny Stachys silvatica, a dla prześwietlonych miejsc zachodnich stoków charakterystyczny jest podagrycznik Aegopodium podagraria. Tam, gdzie większy udział mają drzewa iglaste występuje skrzyp leśny Equisetum silvaticum. Najbardziej zadziwiające jest jednak występowanie tu tojada mocnego Aconitum callibotryon, którego stanowisko o pow. 4m² znajduje się w widnych zaroślach u podnóża wzniesienia w jego północno-zachodniej części.

Największą osobliwością Tatarskiej Góry jest małe jezioro dystroficzne (ok. 0,7 ha), leżące w partii podszczytowej wzniesienia, zwane potocznie Jeziorem Tatarskim oraz otaczające go torfowisko wysokie i przejściowe (o ogólnej pow. ok. 2 ha).
Powyższe jezioro jest najwyżej położonym (293 m n.p.m.) naturalnym akwenem Pojezierza Mazurskiego (!). Na torfowisku otaczającym jezioro odkryto dużą rzadkość we florze Polski, jaką jest turzyca skąpokwiatowa Carex pauciflora. Występuje ona tu dość licznie na pow. ok. 0,5 ha. W partii przyjeziornej torfowiska występuje też bardzo rzadka na Mazurach rosiczka długolistna Drosera anglica. Z rzadszych gatunków należy wymienić liczną tu bagnicę torfową Scheuchzeria palustris i turzycę bagienną Carex limosa. Poza tym rosną tu typowe gatunki torfowisk wysokich i przejściowych, jak: rosiczka okrągłolistna Drosera rotundifolia, modrzewnica zwyczajna *Andromeda polifolia*, wełnianka wąskolistna *Eriophorum angustifolium*, bagno zwyczajne *Ledum palustre*, żurawina błotna *Oxycoccus quadripetalus* i bobrek trójlistkowy *Menyanthes trifoliata*.
Przy zachodnim brzegu torfowiska znajduje się kilkuarowy łan wschodnioazjatyckiego rdestu ostrokończystego *Polygonum cuspidatum*. Wokół Tatarskiej Góry występują bogate florystycznie łąki *Cirsietum rivularis* z masowym udziałem purpurowo kwitnącego ostrożenia łąkowego *Cirsium rivulare*. Wzdłuż dróg omawianego rejonu częsty jest ciepłolubny bodziszek łąkowy *Geranium pratense*.
Poznanie świata zwierząt w rejonie Tatarskiej Góry wymaga jeszcze badań; ale już stwierdziłem, że występują tu: zając, sarna, lis, dzik, a z ptaków myszołów *Buteo buteo*, czapla siwa *Ardea cinerea* (okoliczne rozlewiska), białorzytka *Oenanthe oenanthe*, pokląskwa *Saxicola rubetra*, dzierlatka *Galerida cristata*, dzierzba gąsiorek *Lanius collurio*, orzechówka *Nucifraga caryocatactes*.
Obszar Tatarskiej Góry z uwagi na nieprzeciętne walory krajobrazowe i florystyczne proponuje się objąć formą ochrony w postaci zespołu przyrodniczo-krajobrazowego o pow. 575 ha, pod nazwą „Tatarska Góra". Oprócz samego właściwego wzniesiena w skład Zespołu powinien wejść najbliższy sąsiedni teren ze względu na ochronę bogatej rzeźby postglacjalnej oraz interesującej sieci hydrograficznej.

GOŁDAPSKA STRUGA

Pod t ą nazwą proponuję zespół przyrodniczo-krajobrazowy o pow. 183 ha, który miałby objąć swoimi granicami potok płynący od południa w stronę Gołdapi po wschodniej stronie Gołdapskiej Góry wraz z przyległymi, ekstensywnie użytkowanymi gruntami rolnymi, położonymi w bezpośredniej zlewni cieku. Omawiany potok swój początek bierze w rejonie Tatarskiej Góry i płynąc na północ wpada do rzeki Gołdap. W górnym odcinku jest on uregulowany i nie przedstawia szczególnych walorów. Inaczej jest w dolnym 3 kilometrowym odcinku przed Gołdapią, gdzie zachował naturalny meandrujący charakter, płynie w płytkim zadrzewionym jarze, na stokach którego występują liczne młaki i wysięki. Drzewostan w jarze składa się głównie z dębu, lipy, klonu, jesionu, wiązu górskiego.
Dobrze rozwiniętą warstwę krzewów tworzą: trzmielina zwyczajna i brodawkowata *Evonymus europaea, E. Verrucosa*, szakłak *Rhamnus cathartica*, dereń świdwa *Cornus Sanguinea*, kalina koralowa *Viburnum opulus*, wiciokrzew suchodrzew *Lonicera* xylosteum, bez czarny i koralowy *Sambucus nigra i S. Racemosa*.

Z pnączy występuje tu chmiel *Humulus lupulus*. Nad brzegiem potoku masowo rośnie dorodna wiązówka błotna *Filipendula ulmaria* oraz wierzbownica kosmata *Epilobium hirsutum*.
Najcenniejszym gatunkiem rośliny, który tu występuje, jest element górski, parzydło leśne *Aruncus silvester*.
Z bardziej interesujących gatunków ptaków zaobserwowałem tu błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*, dzięcioła średniego *Dendrocopos medius*, dzięciołka *Dendrocopos minor*, pliszkę żółtą *Motacilla flava*. Opisany teren po objęciu go ochroną prawną może służyć badaniom naukowym oraz dydaktyce.
Aktualnie jest on zagrożony nielegalnym wyrębem drzew i wysypywaniem śmieci, a potencjalnie w przyszłości zabudową, stąd potrzeba jego ochrony w formie zaproponowanej na początku.

TORFOWISKO ZOCIE k. Etku

Trzeci z kolei proponowany zespół przyrodniczo-krajobrazowy o pow. 220 ha obejmujący torfowisko przejściowe wraz z otaczającym je lasem k. wsi Zocie, 10 km na NE od miejscowości Kalinowo. Omawiane torfowisko po raz pierwszy było badane w maju 1912 r. przez znanego botanika niemieckiego Hugo Steffena.
Dokonał on tu wtedy rewelacyjnego odkrycia turzycy drobno-zadziorkowej *Carex microglochin*, jedynego stanowiska tej rośliny na Niżu Europejskim. Po II Wojnie Światowej, w 1983 r. byłem pierwszym botanikiem, próbującym odszukać wymieniony gatunek w ramach danych do Czerwonej Księgi Roślin Ginących w Polsce.
Jakkolwiek nie odszukałem turzycy drobnozadziorkowej, odnotowałem wtedy występowanie tu wszystkich innych rzadkich gatunków roślin torfowiskowych wymienionych przez Steffena. Ponadto stwierdziłem dobry stan uwodnienia całego ekosystemu torfowiska, którego powierzchnia samej tylko części otwartej wynosi ok. 10 ha. Aktualna inwentaryzacja florystyczna z czerwca 1998 r. dała rewelacyjne wyniki. Pomimo dalszych niepowodzeń w odnalezieniu turzycy drobnozadziorkowej (szansa jej odnalezienia istnieje nadal z uwagi na rozległość i dobry stan obiektu) odnotowałem tu następujące bardzo rzadkie gatunki roślin torfowiskowych (z podaniem w nawiasach zajętych przez nich powierzchni):
relikt glacjalny – turzyca *strunowa Carex chordorrhiza* (3 ha!).
turzyca dwupienna *Carex dioica* (1 ha),
wełnianeczka alpejska *Trichophorum alpinum* (3 ha!),
ponikło skąpokwiatowe *Heleocharis pauciflora* (2 ha),
rosiczka długolistna *Drosera anglica* (2 ha!).
Z innych roślin torfowiskowych godnych odnotowania występują tu: wełnianka wąskolistna *Eriophorum angustifolium*, turzyca bagienna *Carex limosa*, bagnica torfowa *Scheuchzeria palustris*, modrzewnica zwyczajna *Andromeda polifolia* i bagno zwyczajne *Ledum palustre*, siedmiopalecznik błotny *Comarum palustre*, bobrek trójlistkowy *Menyanthes trifoliata* i rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia*.
Powyższe torfowisko i otaczające go bagienne lasy, w których spotyka się stare doły po eksploatacji torfu oraz przyległe grunty rolne od strony południowej należy zabezpieczyć przed pracami odwadniającymi.

J. Kruszelnicki

Fotografie Andrzej Łachacz
czerwiec 1998 r.
Treść podpisów Jerzy Kruszelnicki

1. Torfowisko Zocie – widoczna mozaika siedlisk
2. Torfowisko Zocie – aspekt z Trichoforum alpinum
3. Torfowisko Zocie – widoczny dobry stan uwodnienia ekosystemu
4. Torfowisko Zocie – aspekt z Drosera anglica
5. Torfowisko Zocie – Heleocharis pauciflora
6. Dystroficzne jezioro na Tatarskiej Górze; widok od strony zachodniej – przybrzeżne pło torfowe z Drosera anglica
7. Strefa ekotonowa przy Jeziorze Tatarskim z Carex limosa i Scheuchzeria palustris
8. Ogólny widok na młodszą część torfowiska przy Jeziorze Tatarskim
9. Carex pauciflora na torfowisku przy Jeziorze Tatarskim
10. Otwarte partie torfowiska na Tatarskiej Górze w jego starszej części
11. Najstarsza część torfowiska na Tatarskiej Górze z Ledum palustre
12. Ogólny widok na Jezioro Tatarskie od strony NE – aspekt z Nuphar luteum

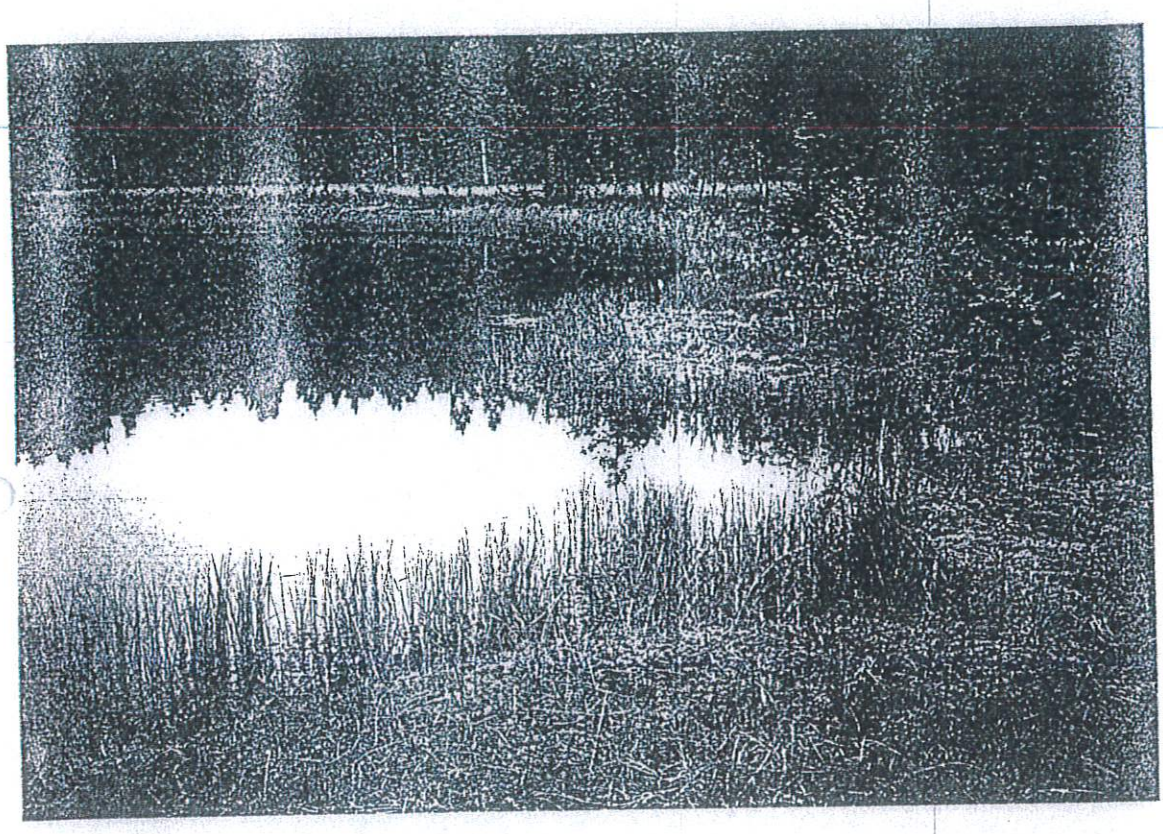

6.

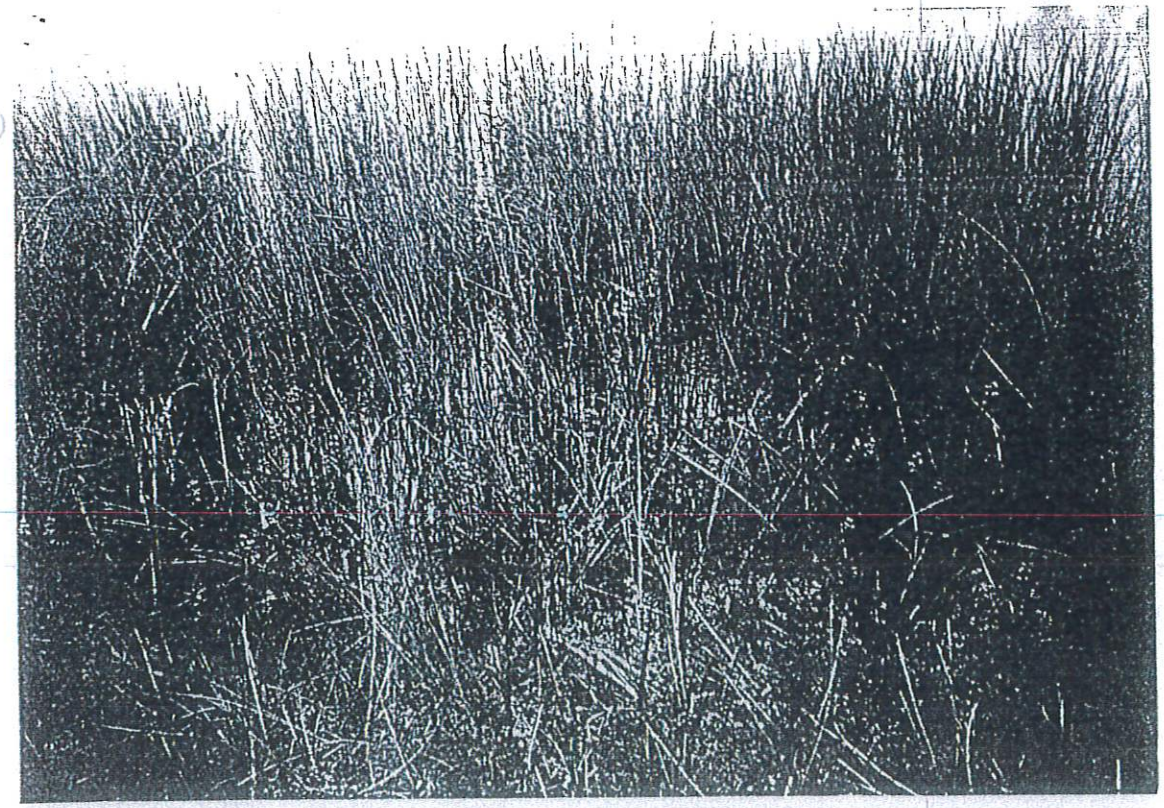

7.

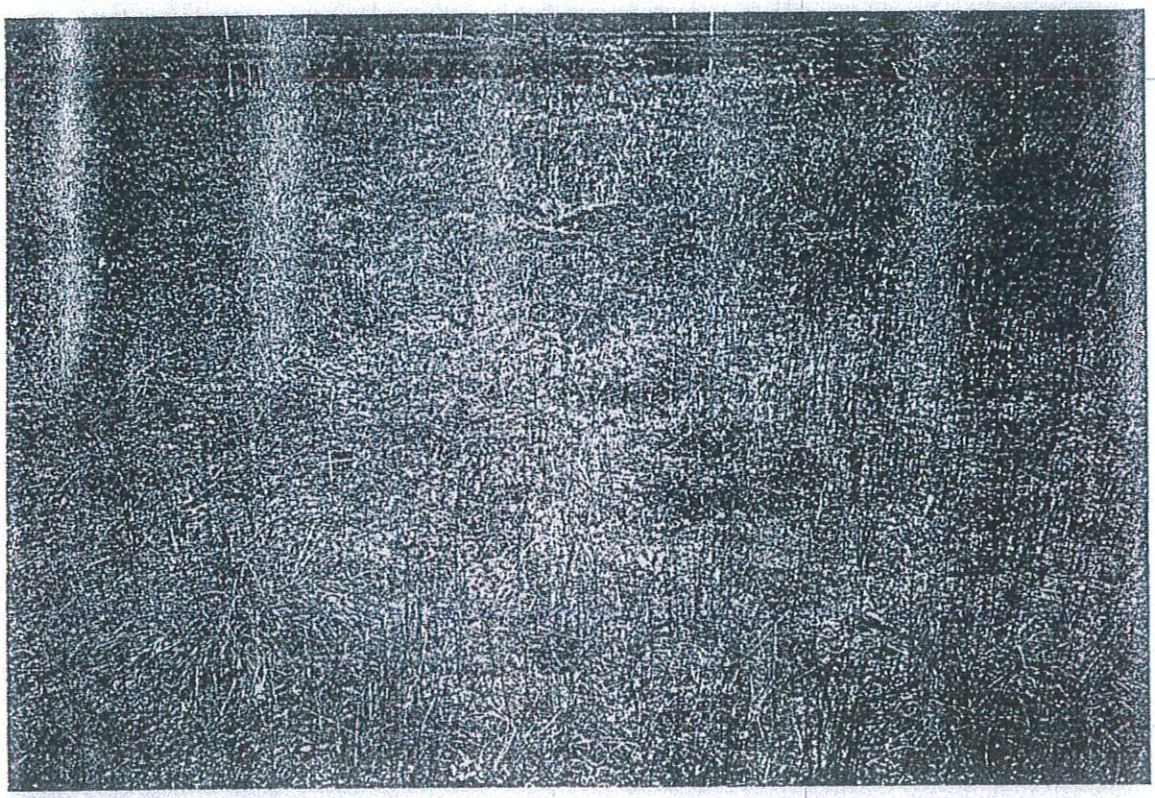

8.

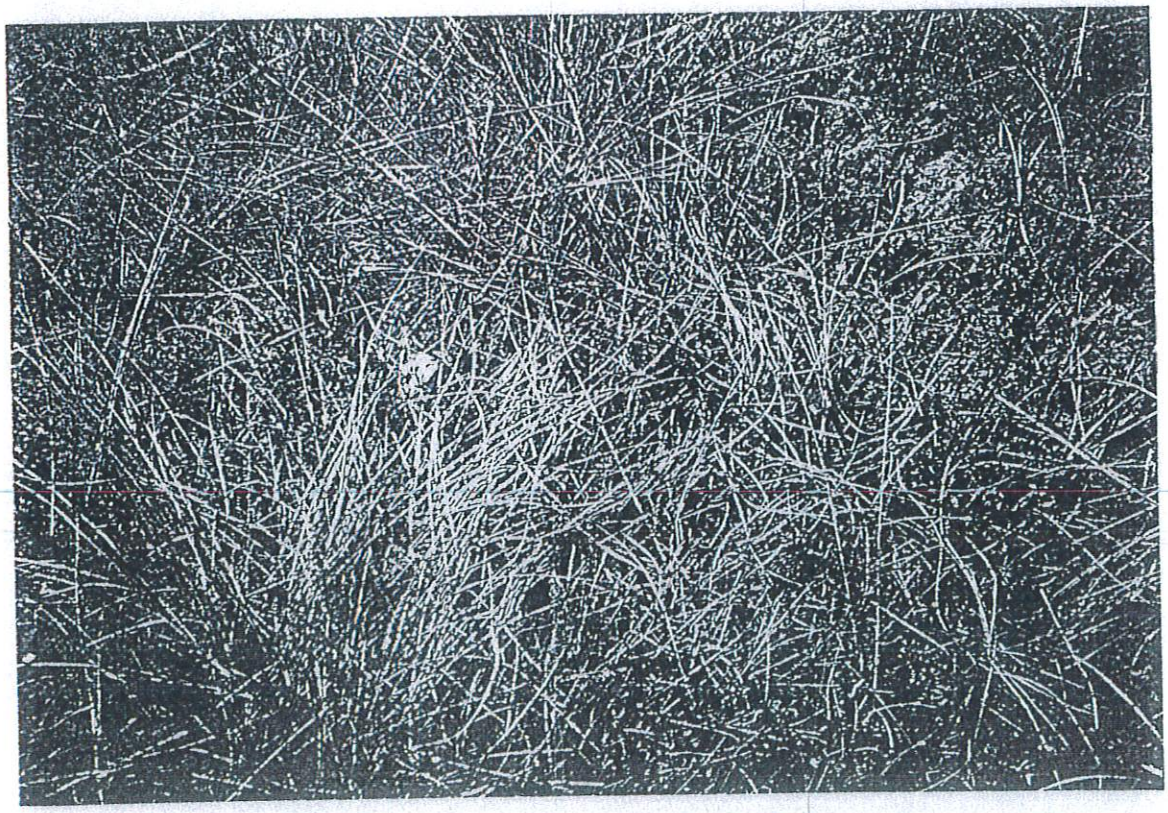

9.

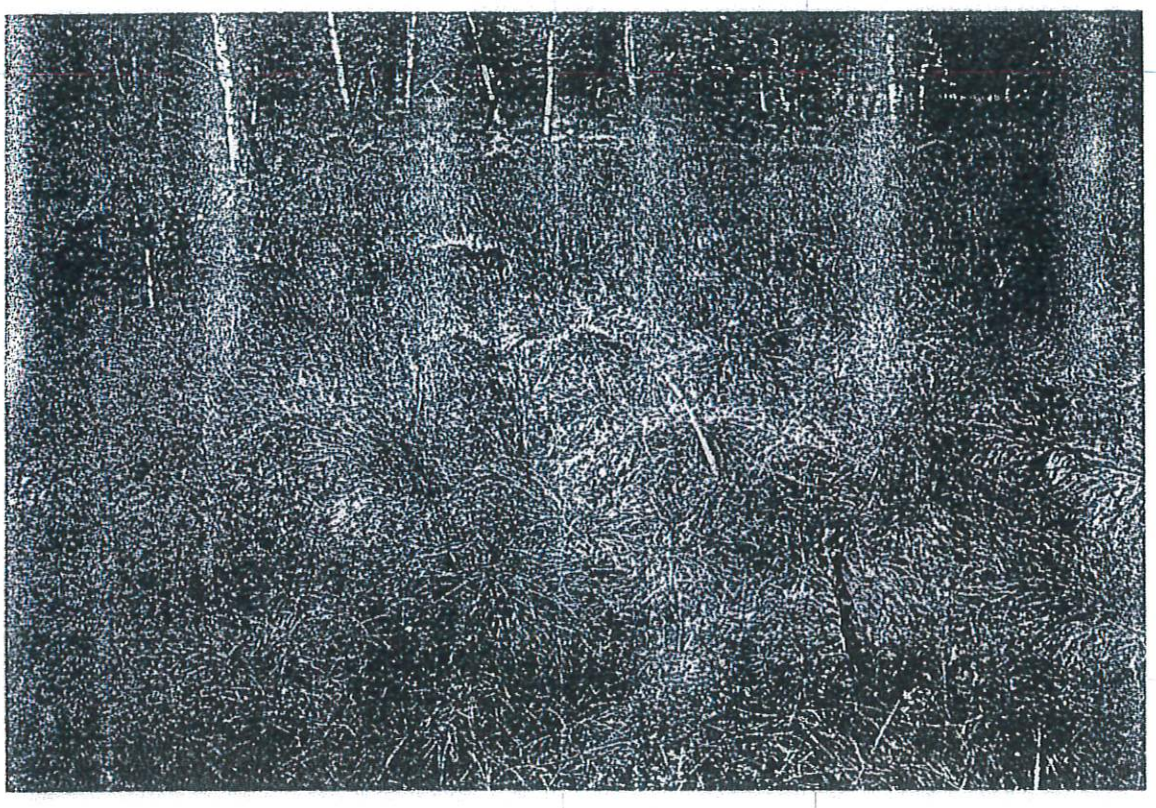

10.

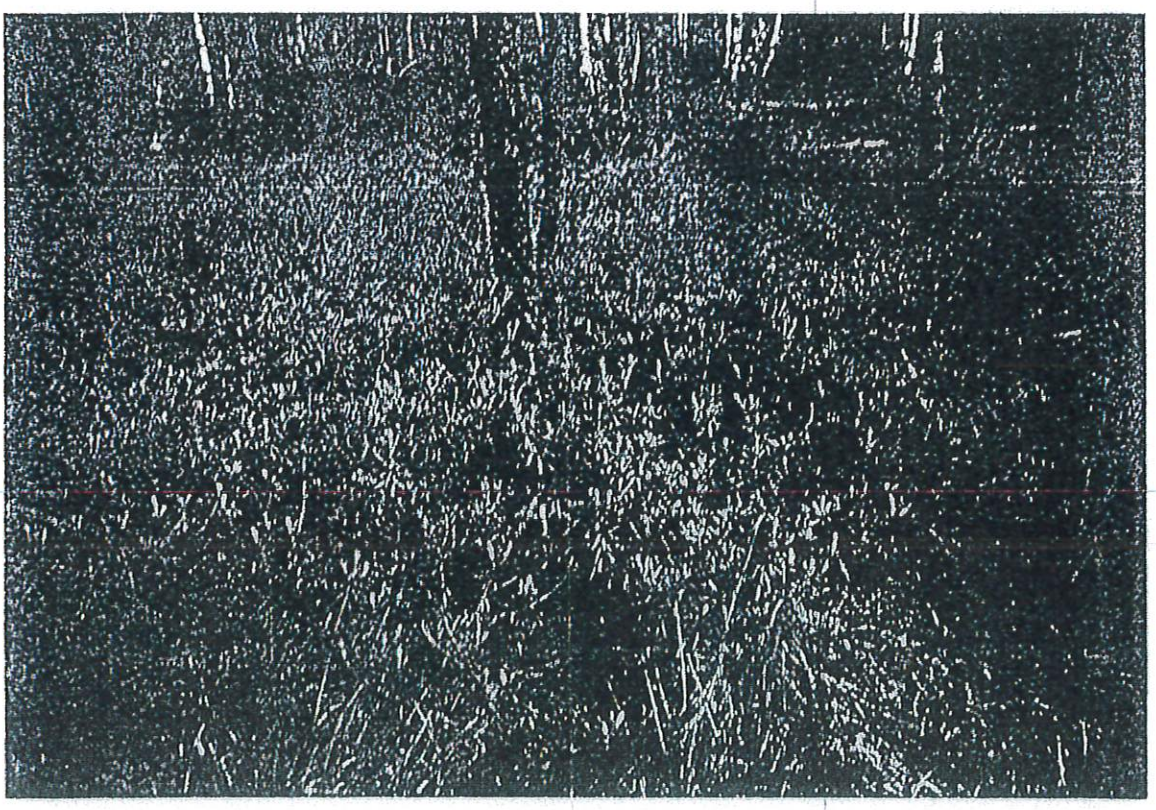

11.

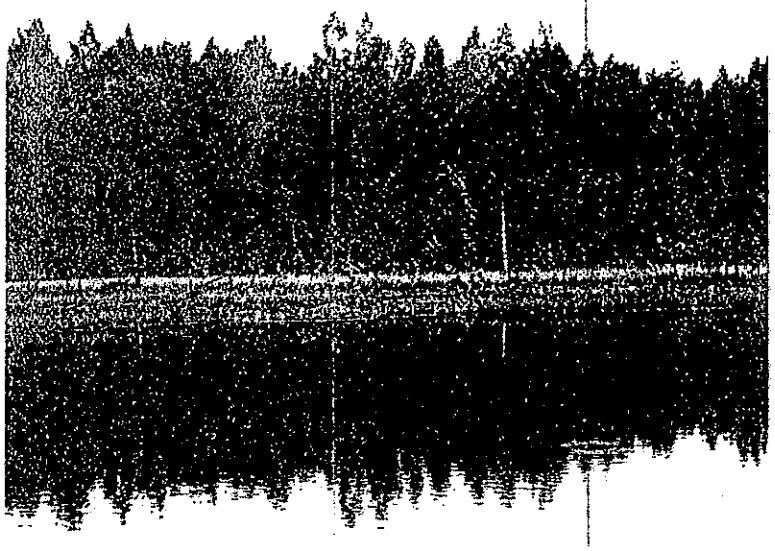

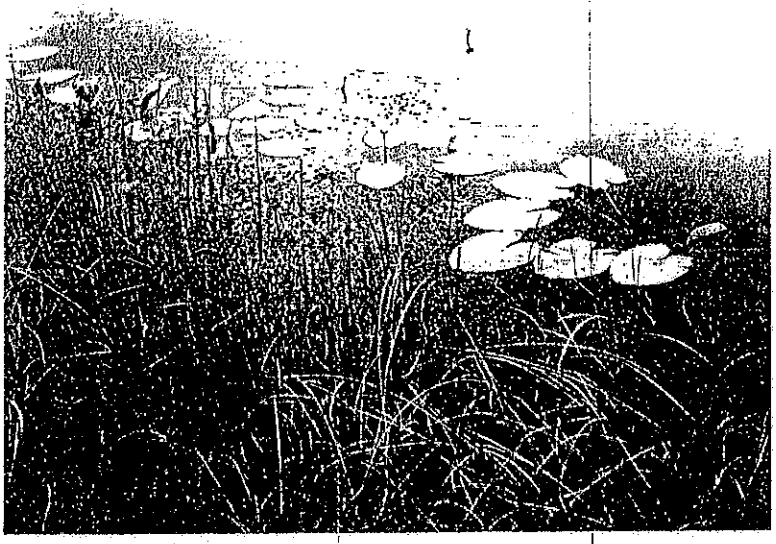

12.

Zespół przyrodniczo - krajobrazowy 155

TATARSKA GÓRA

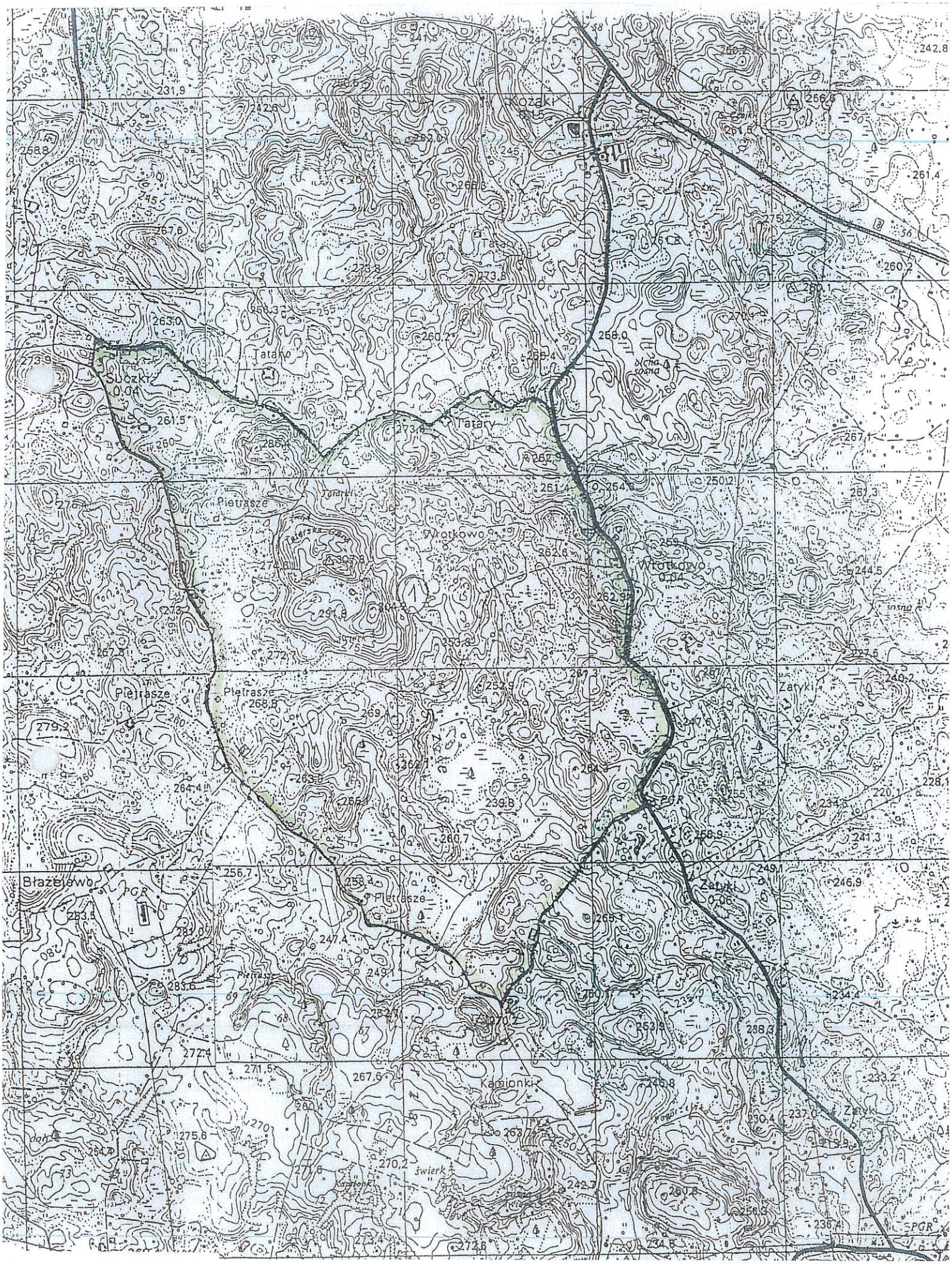

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy GOŁDAPSKA STRUGA

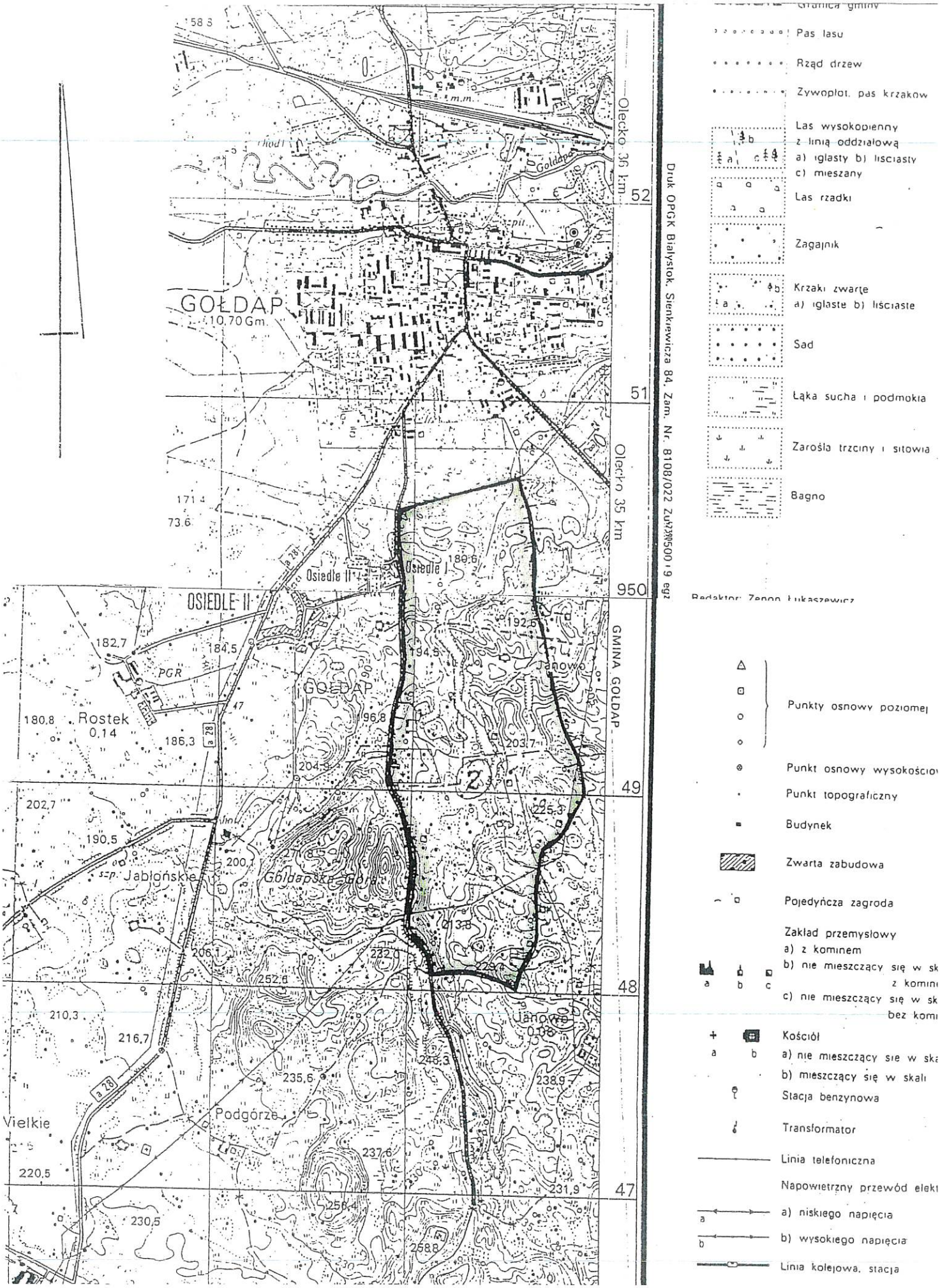

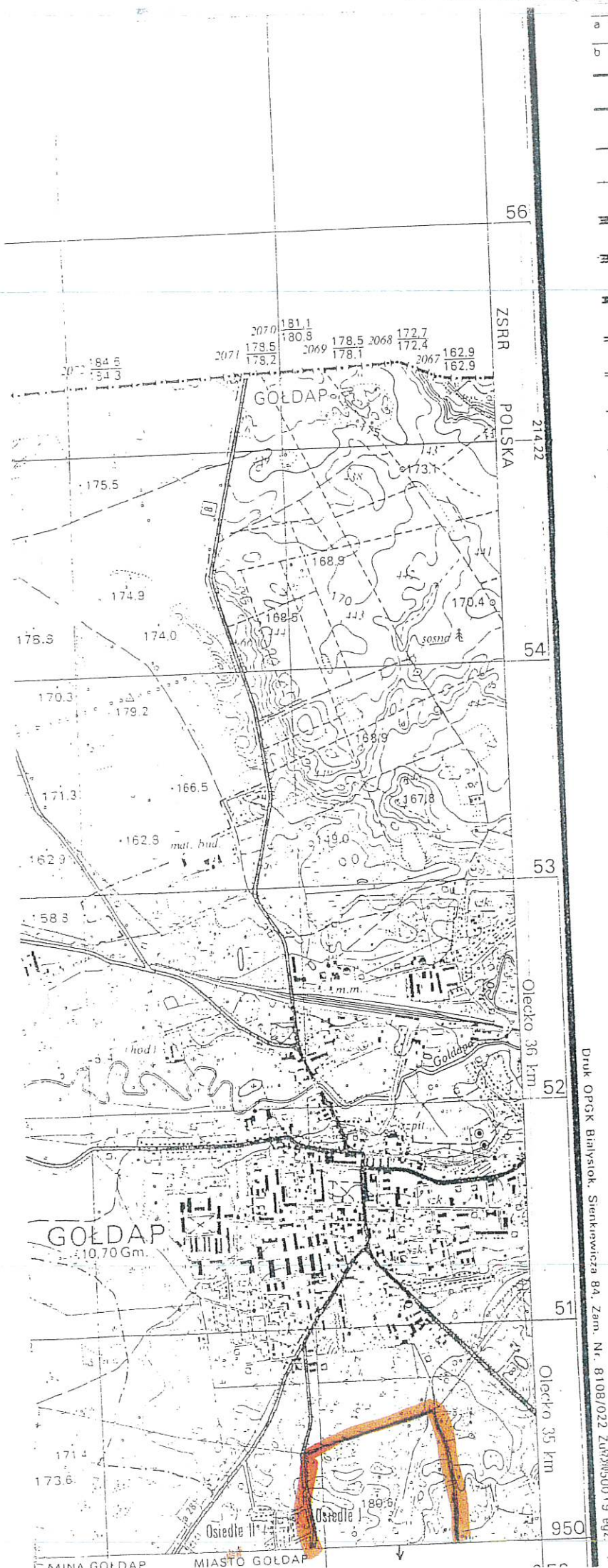

a) niskiego napięcia

b) wysokiego napięcia

Linia kolejowa, stacja

Linia kolejowa zelektryfikowana

Linia kolejowa wąskotorowa, stacja

Linia tramwajowa

Autostrada

Droga szybkiego ruchu

Droga główna, słup kilometrowy

Droga drugorzędna

Droga lokalna

Droga wiejska

Droga polna lub leśna

Ścieżka

Międzynarodowe i krajowe numery dróg

Mur lub ogrodzenie metalowe przy drodze

Ogrodzenie z kamienia, prętów metalowych lub siatki

Potok, strumień, rzeka, rów, kanał

Suchy rów

Wał sztuczny, grobla

Granica państwa

Granica województwa

Granica gminy

Pas lasu

Rząd drzew

Żywopłot, pas krzaków

Las wysokopienny z linią oddziałową a) iglasty b) liściasty c) mieszany

Las rzadki

Zagajnik

Krzaki zwarte a) iglaste b) liściaste

Sad

Łąka sucha i podmokła

Zarośla trzciny i sitowia

Bagno

Druk OPGK Białystok, Sienkiewicza 84, Zam. Nr. 8108/022 Zam 0500 19 egz.

Redaktor: Zenon Łukaszewicz

Rysownik:

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Gołdapski Struga (część południowa)
pow. 183 ha

MAPA TOPOGRAFICZNA

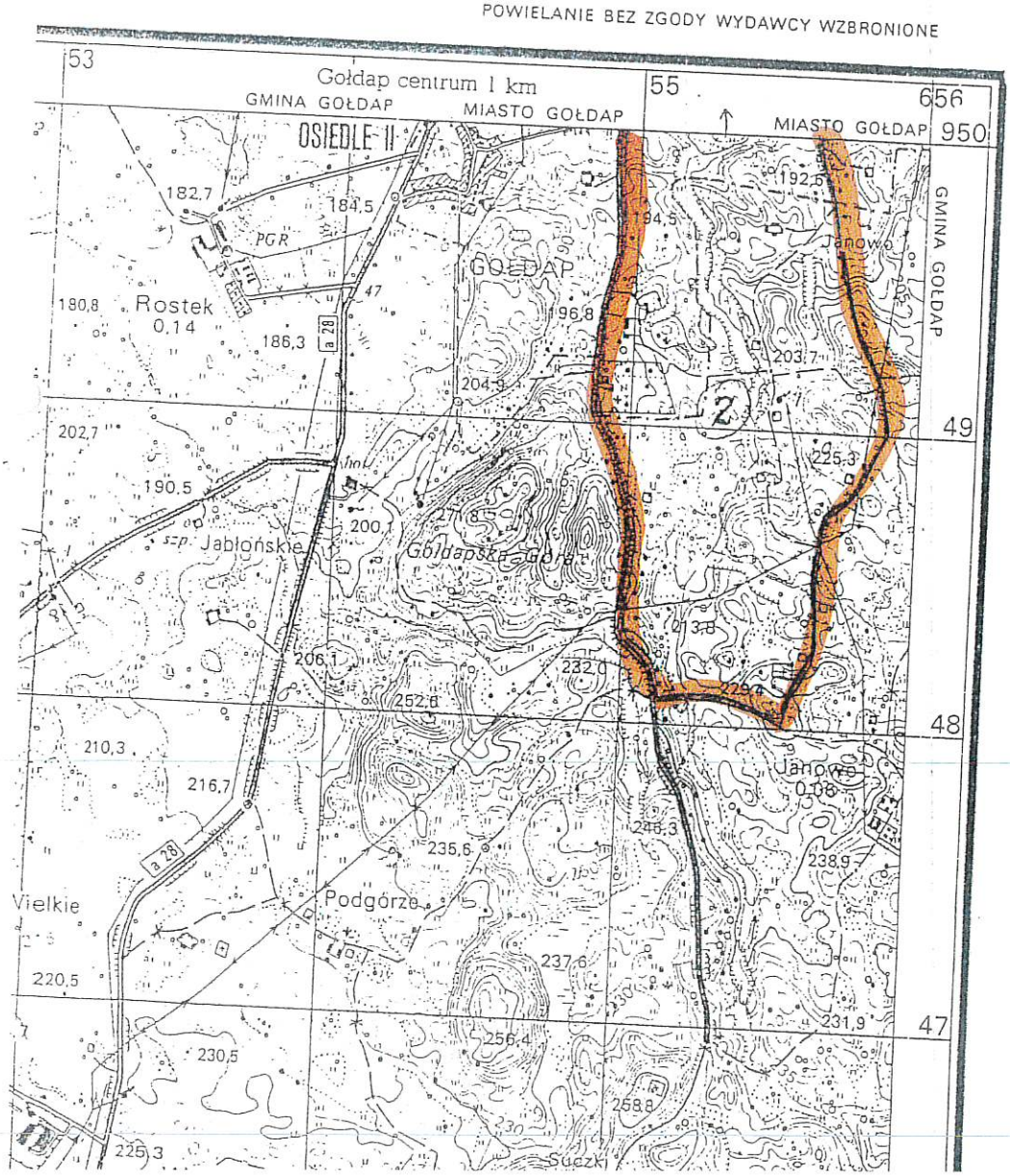

OBJAŚNIENIA ZNA

- Punkty osnowy poziomej
- Punkt osnowy wysokości
- Punkt topograficzny
- Budynek
- Zwarta zabudowa
- Pojedyńcza zagroda
- Zakład przemysłowy
  - a) z kominem
  - b) nie mieszczący się w sk z komin
  - c) nie mieszczący się w sk bez komi
- Kościół
  - a) nie mieszczący się w ska
  - b) mieszczący się w skali
- Stacja benzynowa
- Transformator
- Linia telefoniczna
- Napowietrzny przewód elektr
  - a) niskiego napięcia
  - b) wysokiego napięcia
- Linia kolejowa, stacja

Kozak
Tatary
Pietrasze
Wrotkowo
Wrotkowo 0,04
Zatyki
Zatyki 0,06
Dzięgiele
PGR
Kamionki
Wilkasy 0,14
Kobyl
świerk
sosna
olcha
Tarnki
Pietrasze
Kamionki
Zatyki
PGR
Kamionki
Kamionki
abowo 6 km

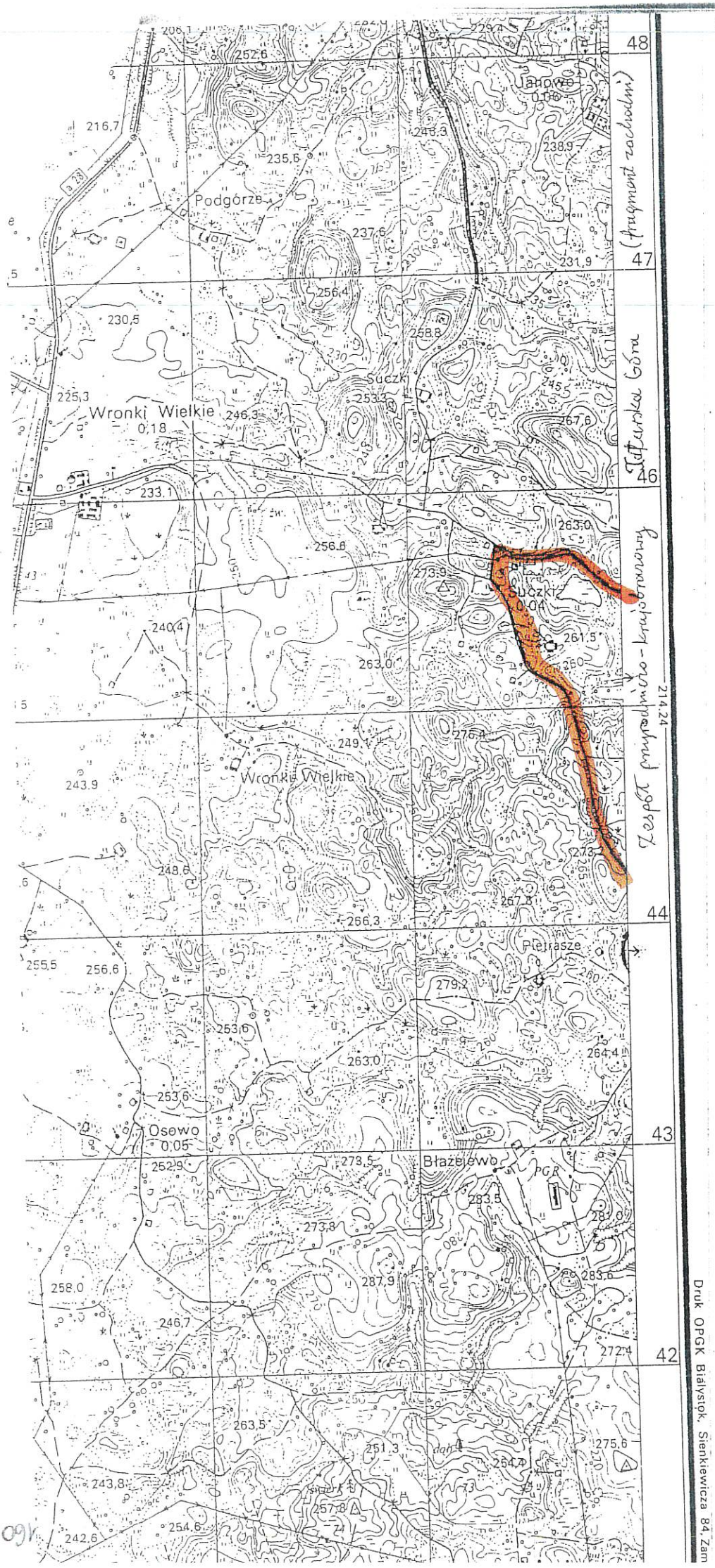

a b c b) nie mieszczący się w skali z kominem
c) nie mieszczący się w skali bez komina

a b Kościół
a) nie mieszczący się w skali
b) mieszczący się w skali

Stacja benzynowa

Transformator

Linia telefoniczna

Napowietrzny przewód elektr.
a) niskiego napięcia
b) wysokiego napięcia

Linia kolejowa, stacja

Linia kolejowa zelektryfikowana

Linia kolejowa wąskotorowa, stacja

Linia tramwajowa

Autostrada

Droga szybkiego ruchu

15 Droga główna, słup kilometrow

Droga drugorzędna

Droga lokalna

Droga wiejska

Droga polna lub leśna

Ścieżka

E 22 210 Międzynarodowe i krajowe numery dróg

Mur lub ogrodzenie metalowe przy drodze

Ogrodzenie z kamienia, prętów metalowych lub siatki

Potok, strumień, rzeka, rów, kanał

Suchy rów

Wał sztuczny, grobla

Granica państwa

Granica województwa

Granica gminy

Pas lasu

Rząd drzew

Żywopłot, pas krzaków

a b c Las wysokopienny z linią oddziałową
a) iglasty b) liściasty
c) mieszany

Las rzadki

Zagajnik

a b Krzaki zwarte
a) iglaste b) liściaste

Sad

Łąka sucha i podmokła

Druk OPGK Białystok, Sienkiewicza 84, Zam